

Pázmány Péter Katolikus Egyetem
Történettudományi Doktori Iskola
Vezetője: Prof. Dr. Fröhlich Ida

Újkori Eszmetörténeti Műhely
Vezetője: Dr. habil. Óze Sándor

DOKTORI (PhD) ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Kovács Eszter

MAGYARORSZÁGI JEZSUITÁK ÉS A CSEH
RENDTARTOMÁNY (CSEHORSZÁG, MORVAORSZÁG ÉS
SZILÉZIA) 1773-IG

Témavezető: Dr. habil. Óze Sándor
Egyetemi Docens

Piliscsaba, 2009

1. A kutatás előzményei, problémafelvetés

Dolgozatom célja feltérképezni, hogy a jezsuita rend tevékenysége mennyire segítette elő Csehország és Magyarország közt a kulturális együttműködést. A cseh-magyar interakció kutatása mindkét területen nagy múltra tekint vissza, de az egyházak ebben játszott szerepe sokáig a vizsgálódások perifériájára került, illetve elsősorban a protestáns kapcsolatokat kutatták. A 16-18. századi katolikus összefüggésrendszer részletes feltárására eddig még nem került sor, bár ez a téma számos lehetőséget rejt. Különösen érdemes ebből a szempontból vizsgálni a jezsuita rend tevékenységét. A 17-18. századi jezsuita történeti munkákon látszik, hogy a cseh és magyarországi tudósok jól ismerték egymás kutatási eredményeit. A jezsuiták munkájának gyümölcseként jelent meg Magyarországon több cseh szentnek, (Szent Cirill és Szent Metód, Nepomuki Szent János) a tisztelete, ami a mai napig jelen van. Disszertációmban a cseh-magyar jezsuita együttműködés látható hatásait és azok gyökerét igyekeztem feltárni.

2005-ben történelem szakon leadott szakdolgozatomban az olmützi jezsuita rendház magyarországi kapcsolatait dolgoztam fel, és úgy találtam, hogy a téma továbbgondolásra alkalmas, ezért később kutatásaimat kiterjesztettem a cseh rendtartomány teljes területére, ami magába foglalta Csehországot, Morvaországot és Szilézia teljes területét.

A cseh és a magyarországi jezsuiták csak 1623 után kerültek külön rendtartományba, de a téma teljes megértéséhez fontos az előzmények ismerete, így a jezsuita rend Prágában való megtelepedése (1556) és a jezsuita rend feloszlata (1773) lett dolgozatom két időhatára. Az értekezés utolsó fejezete (Kulturális hatások) nem illeszkedik ebben az időszakba, hiszen a jezsuiták tevékenységének kulturális hatásai a rend feloszlata után is továbbéltek, sőt a 18. század végén jelentkeztek legerőteljesebben.

2. Az anyaggyűjtés módszerei

Az első fejezetben az eddigi kutatások eredményeit gyűjtöttem össze. Ennek a fejezetnek a célja, hogy bemutassam, a cseh-magyar együttműködésnek a katolikus egyházban már a jezsuiták megjelenése előtt is komoly hagyományai voltak. A jezsuiták ezt a tradíciót vitték tovább. A 16-18. században sem csak az ő munkájuk eredményeként alakult ki érintkezés a két ország közt, ez az együttműködés jelen volt a protestáns egyházaknál és világi szinten is.

A jezsuita rend magyarországi történetének kutatásához igen jó forráskiadványok állnak rendelkezésünkre. Legfontosabb közülük az ausztriai provincia katalógusainak kiadása Lukács László szerkesztésében. (*Catalogi personarum et officiorum provinciae Austriae Societatis Iesu. I - XI. collegit et edidit Ladislaus LUKÁCS, Romae, 1978-1995.*) Ez volt a legfontosabb forrásom a 2. és a 4.4. fejezetekhez. Hasonlóan jó forráskiadvások készültek a nagyszombati egyetem matrikuláiból (*Matricula Universitatis Tyrnaviensis 1635-1701.* (kiadásra előkészítette és jegyzetekkel ellátta: ZSOLDOS Attila). Budapest, 1990.; *Külföldi hallgatók magyar felsőoktatásai intézményekben* (Szerk.: HEILAUF, Zsuzsanna) Budapest, 2006.), és a cseh egyetemeken tanuló magyarországi diákokról (VARGA Júlia: *Magyarországi diákok a Habsburg Birodalom kisebb egyetemein és akadémiáin.* Budapest, 2004.) Ezeket használtam a 4.2 és a 4.5. fejezetek megírásánál.

Csehországban ilyen forráskiadványok alig vannak, ugyanakkor igen jó átfogó munkák készültek a rend történetéről. A 18. században a csehországi letelepedés százéves jubileumára Johannes Schmidl megírta a cseh provincia történetét, amivel csak a 17. század közepéig jutott. Így is jól használható, mivel nem csak feldolgozta, hanem át is másolta a fontosabb forrásokat. Az éves jelentéseket szinte változtatás nélkül beépítette munkájába (SCHMIDL, Johannes: *Historia Societatis Iesu provinciae Bohemiae I-IV.* Pragae 1747-1759). Hasonlóan jó összefoglaló munka jelent meg a 20. század elején Alois Kroesstől, (KROESS, Alois: *Geschichte der böhmischen Provinz der Geschellschaft Jesu I-II.* Wien, 1910-1938.) de ő sem dolgozott fel hosszabb időszakot, mint Schmidl. A rend korai történetét azonban igen alaposan feltárta. Munkáikat az 1618-

as felkelésről és Gregorius Rumer tartományfőnökségéről szóló fejezetek megírásához forgattam haszonnal. A Gregorius Rumerről írt fejezethez ezek mellett a jezsuita rend történetének jellegzetes forrástípusait használtam fel, a katalógusokat, a rendházak diáriumait, historia domusait, az éves jelentéseket (litterae annuae), és az okiratanyagot. Ugyanitt forrásként felhasználtam a felkelés alatt kiadott védő és vádiratokat. A dokumentumokat a brünni levéltár (Moravský Zemský Archív), a bécsi (Österreichische Nationalbibliothek) és a prágai (Národní knihovna Praha) nemzeti könyvtár kéziratárának és a prágai levéltár (Státní ústřední Archív) anyagából tártam fel. A cseh rendtartomány önállósulását és az első tartományi kongregáció főbb kérdéseit Rómában kutattam a központi jezsuita levéltárban (Archivum Romanum Societatis Iesu). Ugyanezeket a forrásokat használtam a 4. fejezethez is.

A 5. fejezet témája átmenet a történelem és az irodalomtörténet között. Itt nagyobb szerepet kaptak a 17-18. századi történeti és hagiográfiai munkák, énekeskönyvek és drámaszövegek. A nyomtatványok nyelve általában a latin, de már a 17. század elejétől találunk fontos német, magyar és cseh nyelvű kiadványokat is.

3. Az új eredmények

Magyarországi és cseh jezsuiták közös tartományban (a kezdetektől 1623-ig)

Az 1556-tól 1773-ig tartó időszakot témánk szempontjából két részre lehet osztani. Az első szakasz 1623-ig, az önálló cseh jezsuita rendtartomány létrejöttéig tart. Ebben a szakaszban a cseh és a magyarországi jezsuiták ugyanabba a provinciába tartoztak, ami nagyobb mobilitást tett lehetővé a két terület közt.

A kezdeti időszakban a cseh kollégiumok sokkal fontosabbak voltak a magyarországi jezsuiták számára, mint fordítva. Magyarországon ekkor még nem épült ki a jezsuita iskolahálózat, így a magyarországi jezsuiták képzésben fontos szerepet kaptak a cseh és morva kollégiumok. 1556-1623 között 155 magyarországi fiatal lépett a jezsuita rend kötelékébe, ebből 93 töltött valamennyi időt cseh vagy morva rendházakban. Általában

elmondhatjuk hogy ebben az időben Csehország elsősorban képzési hely, az egyetemmel (Olmütz, Prága), illetve próbaházzal (Brünn) rendelkező házak voltak a leglátogatottabbak, a kisebb helységekben alig találunk magyarországi, illetve erdélyi jezsuitákat. A 16. és a 17. század első felének kiemelkedő jezsuitái (Pl. Szántó István, Káldi György, Hajnal Mátyás, Vásárhelyi Gergely és Dániel, Martinus Undo, Pázmány Péter, Gregorius és Johannes Rumer, Georgius Forró, Zacharias Trinckel, Georgius Dobronoki, Michael Tamásfy, Johannes Antaly stb.) valamennyien (legalább egy ideig) Csehországban tanultak.

A rendházak közül Brünn volt a legnépszerűbb, elsősorban próbaháza miatt. A második leglátogatottabb az olmützi volt, a prágai csak a harmadik. A prágai kollégiumnak csak addig volt komolyabb jelentősége a magyarországi jezsuitaképzés szempontjából, amíg ott működött a noviciátus. 1573-ban átkerült Brünnbe, ekkor a prágai kollégium magyarországi látogatottsága radikálisan lecsökkent. Magyarország szempontjából tehát Morvaország sokkal fontosabb volt, mint a Cseh korona többi tartománya. A cseh tartományokban tanuló jezsuiták többsége a kezdeti időszakban tanulmányai befejezése után nem tért vissza Magyarországra, mivel ott még nem volt olyan fejlett iskolahálózat, hogy nagyszámú magasan képzett tanárra lett volna szükség. A rendi felkelés után ellenben csak kevesen választották Csehországot, és szívesebben maradtak Magyarországon, ahol abban az időben indult virágzásnak a rend. A cseh provincia 1623-as különválása után a Csehországban vagy Morvaországban élő magyarországi jezsuitáknak csak kicsiny töredéke maradt a cseh tartományban. Elsősorban a tanulás, illetve tapasztalatszerzés helyének tekintették a cseh tartományokat, hosszú távon kevesen szerettek volna ott maradni.

Csehországban és Morvaországban tehát 1556 és 1623 között igen sok magyarországi jezsuita élt, ezzel szemben viszonylag kevés cseh, morva vagy sziléziai érkezett Magyarországra. Elsősorban azért, mert Magyarországon ebben az időszakban kevés jezsuita rendház működött, és azokban is kevés rendtag élt, akik csak középfokú iskolát tartottak fenn. Nem működtek olyan intézményt, ami vonzotta volna a külföldi rendtagokat. Emellett fontos megjegyezni, hogy a cseh tartományokban ebben az időben

sokkal biztosabb volt a jezsuiták helyzete, mint Magyarországon. Magyarországon (és Erdélyben) több sikertelen próbálkozás után tudott csak meglepedni a rend, és utána is gyakran kényszerültek menekülésre, Csehországban viszont az 1618-as rendi felkelésig zavartalanul dolgozhattak, és a felkelés után is viszonylag gyorsan visszatérhettek rendházaikba, és minden segítséget megkaptak az újrakezdéshez. 1623-ig a cseh és magyarországi jezsuita érintkezésekben egyértelműen a cseh tartományok dominanciája érvényesült.

Gregorius Rumer

A cseh provinciában élő magyarországi jezsuiták közül a legfontosabb Gregorius Rumer. Rumer korának elismert teológusa volt, a szentírás tanaként, a magyar bibliafordításba is bekapcsolódott. 1613-1618 között az olomúci egyetem rektora, 1618-1623 között az ausztriai provincia tartományfőnöke volt. 1618-ban a rendi felkelés alatt Prágában tartózkodott, maga is részese lett az eseményeknek. A felkeléssel kapcsolatos meglátásait rendtársának, Wilhelm Lamormaininek írott levelében fogalmazta meg. Ebben leírta, hogy nem lát esélyt a békés megegyezésre, viszont ez a felkelés lehetőséget nyújt majd arra, hogy a vallásszabadságot biztosító rendeleteket hatályon kívül helyezték. Ez a sok indulatot kiváltó levele minden jelentősebb protestáns apológiában központi helyet kapott, több nyelvre lefordították.

A fehérhegyi csata után a jezsuiták visszatérhettek Csehországba, és hozzáálltak épületeik helyreállításához, hogy minél előbb újrakezdhesék a missziós és tanítói munkát. Korábban már kérték, hogy az ausztriai provinciától elszakadva önálló rendtartományt hozhassanak létre. Miután az újjáépítési munkálatok befejeződtek, megint előkerült ez a kérdés. A tervet a generális jóváhagyta, így 1623-ban a cseh provincia levált az ausztriaiáról. Az önálló cseh jezsuita rendtartomány magába foglalta Csehországot, Morvaországot és Sziléziát.

A cseh rendtartomány első tartományfőnöke Gregorius Rumer lett. Haláláig, 1627-ig látta el ezt a tisztséget. Rövid tartományfőnöksége alatt három új kollégiumot alapított Csehországban (Jičín, Kutna Hora, Prága-Malá Strana), kettőt Morvaországban (Znojmo, Jihlava), számos rezidenciát és

missziósállomást hozott létre, és az ő nevéhez fűződik a jezsuita rend letelepedése Sziléziában. Ő szervezte újra a felkelés miatt megszakad jezsuita missziókat, amik 1627-re a provincia egész területére kiterjedtek, egyedül a sziléziai misszióhálózat volt még ekkor kezdetleges állapotban.

1625-ben ült össze a cseh provincia első kongregációja. A gyűlésen tárgyalt kérdések jól mutatják, hogy milyen feladatokkal kellett megküzdenie a fiatal provinciának. Legtöbb kérdés az újjáépítéshez és a missziókhoz kapcsolódott. Rumer úgy érezte, hogy kora és egészségi állapota miatt nem képes megfelelően helyállni, és kérte felmentését a tartományfőnöki szolgálat alól, kérését azonban elutasították. Utolsó éveiben a cseh provincia szabályzatán dolgozott. Az általa összeállított szabályzatot a generális elfogadta, de halála miatt csak utóda Christophorus Grensing vezette be. Gregorius Rumer 1627-ben halt meg, utóda jól szervezett, és dinamikus fejlődő provinciát vett át.

A cseh rendtartomány és Magyarország (1623-1773)

1623 után a magyarországi jezsuiták többsége elhagyta a cseh provinciát. A provincia első tartományfőnöke, Gregorius Rumer magyarországi származású volt, rajta kívül a cseh rendtartományban maradt Johannes Urbani, Franciscus Petheő, Johannes Antaly és Michael Tamásfy. 1623 és 1773 közt összesen 26 hungarusként jegyzett jezsuitát találunk a cseh rendtartomány katalógusaiban. Az esetek többségében nehéz eldönteni, hogy valóban magyarországi családokból valók-e, ugyanis a katalógusokba hungarusként jegyezték be mindenkit, aki Magyarország területén született. Mivel Csehország és Magyarország is a Habsburg Birodalom része volt, katonák, tisztviselők gyakran utaztak, általában családjukkal együtt idegen országokba. Ezért előfordult, hogy cseh családok gyermekeit is hungarusként jegyezték be, mint például Josef Dobrovskýt és Franciscus Heislert. Ugyanakkor lehetséges, hogy magyarországi családokból származó jezsuiták bohemusként, moravusként vagy austriacusként kerültek bejegyzésre, és ezért kiesnek vizsgálgandó körünkből. A rendelkezésünkre álló katalógusok hiányosak, így csak néhány jezsuitánál van adatunk arról, hogy milyen nyelven beszélt, de közülük egynél sem volt feltüntetve, hogy tudott volna magyarul. A 17. század első felében a cseh tartományban élő magyarországi

jezsuiták esetében általában kimutatható, hogy magyarországi családokból valók (Franciscus Petheő, Michael Tamásfy...), később azonban csak a „hungarus” bejegyzés utal magyarországi származásukra. 1623 előtt Csehország a magyarországi jezsuiták egyik legkedveltebb képzési helye volt. A tartomány szétválása után viszont az ausztriai tartományon belül oldották meg a fiatalok képzését. A 17. század második felére Magyarországon is volt egyetem, próbaház, és a jezsuita iskolahálózat dinamikusan fejlődött, a tudós papképzés otthon is lehetségessé vált. Magyarország területe az ausztriai jezsuita provinciához tartozott, így a magyarországi jezsuiták gond nélkül tanulhattak színvonalas ausztriai egyetemeken (Bécs, Grác, Passzau). Mindezek hozzájárultak ahhoz, hogy a Csehországban élő magyarországi jezsuiták száma a tartomány különválásával minimálisra csökkent.

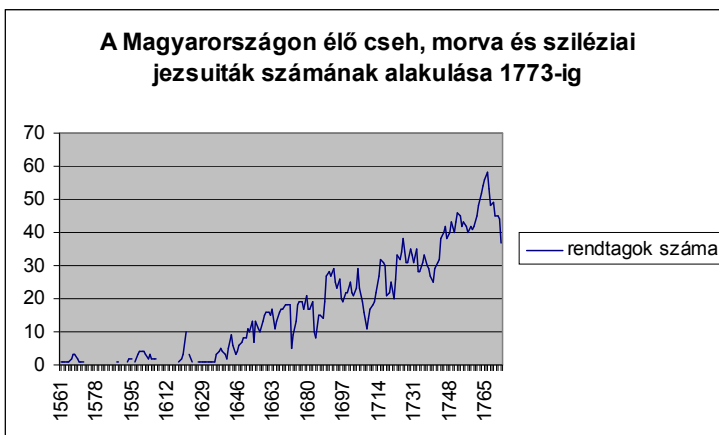
Érdemes kiemelni közülük néhányat. Johannes Antaly Prága környékén ért el komoly missziós sikereket, később pestisesek ápolása közben megbetegedett és meghalt. A legfontosabb cseh hagiográfiai és rendtörténeti munkákban megtaláljuk életrajzát. Johannes Urbani nevét az tette ismertté, hogy élete kockáztatásával próbálta megvédeni a čejkovicéi rezidenciát a Bethlen Gábor seregével érkező tatároktól. Michael Tamásfy a korszak elismert tudósa, több kollégium vezetője és a tartományfőnök tanácsadója volt. A magyarországi jezsuiták közül még Johannes Institoris látott el vezetői feladatokat. Uherské Hradiště környékén, ahol jelentős számban telepedtek le magyarországi családok szükség volt magyarországi jezsuita misszionáriusokra (Franciscus Floder, Mathias Halgasch). A cseh provinciához tartozott az a magyarországi jezsuita (Johannes Roehr), aki később Peruba került misszionáriusként, és megtervezte a limai katedrális felújítását.

A cseh egyetemeken továbbra is jelentős számú „hungarus” diákot találunk. Ezek a diákok nem voltak jezsuiták, így az önálló cseh jezsuita rendtartomány létrejötte nem befolyásolta az egyetemek látogatottságát. A legtöbb magyarországi diák az olmtützi egyetemre iratkozott be, a prágai kevésbé volt népszerű. A nagyszombati egyetem alapítása ideiglenesen visszavetette a magyarországi diákok Olmtützbe áramlását, de rövid időn belül számuk újra növekedni kezdett. A 18. században az egyetem veszített jelentőségéből, mivel a kor szellemének megfelelően nagyobb igény volt a diplomata vagy katonai karrierre felkészítő

iskolákra, mint a régi típusú filozófián, teológián, antik irodalmi ismeretekben alapuló tudósképzésre.

Az olmtüzi egyetem jelentőségét Pázmány Péter is felismerte. Végrendeletében úgy rendelkezett, hogy unokaöccse használhatja morvaországi birtokait, de nem adhatja el, és ha családja kihalna, a birtokok jövedelméből hozzanak létre Olmtüben magyarországi diákok számára papnevelő intézetet a jezsuita rend irányítása alatt. Ezek a tervek nem valósultak meg, mert Pázmány Miklós még életében eladta ezeket a birtokokat.

Míg Csehországban a korábinál jóval kevesebb magyarországi jezsuitát találunk, addig a 17. század második felétől dinamikus nőtt a Magyarországi rendházakban a cseh, morva vagy sziléziai jezsuiták száma, csak a Thököly – felkelés és a Rákóczi – szabadságharc idején tapasztalható csökkenés, de ekkor a magyarországi jezsuitáknak is menekülniük kellett. A 18. században a cseh rendtagok száma folyamatosan növekedett. 1765-ben voltak legtöbben, mikor 56-an éltek hazai rendházakban, ettől kezdve számuk folyamatosan csökkent, 1773-ban 37-en éltek hazai rendházakban.

A Magyarországon élő morva, cseh vagy sziléziai jezsuiták többsége eleve az ausztriai tartományba kérte felvételét. Ennek több oka lehet. A Habsburg-ház trónra kerülésével egyre több osztrák,

magyar, spanyol vagy olasz nemesi család kapott birtokot a cseh korona tartományaiban, és ez a folyamat a fehérhegyi csata után felerősödött, mikor a felkelésben részt vevő protestánsoktól elvett birtokokat az uralkodó a saját hívei között osztotta szét. Ezek többségében idegen származásúak voltak. A városokban is egyre több külföldi telepedett le. A cseh földön született (tehát bohemus, moravus vagy silesius) gyermeknek jelentős százaléka nem cseh szülőktől származott, ezért lehettek olyan erős kötődéseik Ausztriához, Magyarországhoz vagy Horvátországhoz, hogy inkább az ausztriai tartományhoz kívántak tartozni. A katalógusbejegyzések alapján nagyon nehéz megállapítani a jezsuiták etnikai hovatartozását.

Nem mindenki döntött úgy már kezdetben, hogy az ausztriai tartományban szeretne élni, előfordult, hogy a cseh tartományból jöttek át jezsuiták. A legtöbben közülük a törökök kiűzése idején érkeztek tábori misszionáriusként, és nem tértek vissza hazájukba (Pl. Rudolf Brzensky, Lucas Kolich, Joachimus Hilari). Voltak ellenben olyanok is, akik az ausztriai tartományba kérték felvételüket, majd később mégis visszatértek a cseh tartományba. Ez a cseh provincia önállóságát követő pár évben elég gyakori volt, később ritkán fordult elő (Pl. Christophorus Wratislav). Bécs és Buda török ostroma, valamint a törökök elleni háború alatt többen visszatértek ideiglenesen a cseh tartományba, általában tanulmányaik befejezése miatt, de a török veszély elmúltával az ausztriai provinciát választották.

1623 után megváltozott a magyarországi rendházakban élő cseh jezsuiták fő szerepköre is. Korábban Magyarország elsősorban missziósterület volt, az itt élő cseh jezsuiták általában lelkipásztori feladatokat láttak el, de a 17. század második felében egyre több cseh származású diákot és tanárt találunk magyarországi iskolákban. A cseh jezsuiták többsége gyakorlatiasabb feladatokat látott el, fizikai munkát végzett, a konyhán dolgozott, a templom, esetleg a kórház rendjére felügyelt, gyógyszerész volt, vagy a kollégium gazdasági ügyeit intézte. A lelkipásztorkodás továbbra is fontos volt, de az itt élő cseh jezsuiták túlnyomó többsége másfajta munkát végzett.

A cseh, morva és sziléziai jezsuiták közül kevesen éltek Erdélyben. Többségük észak-magyarországi kollégiumokban tevékenykedett. Cseh szempontból legjelentősebb a nagyszombati,

kassai, pozsonyi és a trencsényi kollégium volt. Igen fontos volt emellett, főleg a 18. században Szokolca, Sopron, Lőcse, Győr és Besztercebánya. Cseh jezsuitákat nemcsak a nagyobb központokban, hanem a kisebb rendházakban, missziósállomásokon is találunk.

A magyarországi kollégiumok közül a legnépszerűbb a nagyszombati volt, elsősorban egyeteme miatt. Nem csak a jezsuita rend tagjai látogatták szívesen, igen sok cseh, morva vagy sziléziai világi dákot találunk az egyetem matrikuláiban. A nagyszombati egyetem különösen Morvaország svéd megszállásának idején lett fontos, mikor az olmützi egyetem diákjai itt fejezték be tanulmányaikat.

A 17. század végére az ausztriai rendtartomány áttekinthetetlenül nagy lett. Magyarországon ekkor már alkalmasak voltak a körülmények önálló provincia alakítására. A magyarországi jezsuiták a 17. század közepétől többször sikertelenül próbálkoztak önálló rendtartomány létrehozásával, de kérésüket mindig elutasították. 1660-ban felmerült egy közös morva-magyar rendtartomány terve, de ez az elképzelés olyan erős ellenkezést váltott ki a cseh jezsuitákból, hogy végül nem valósult meg. A cseh jezsuiták később kérték a generálist, hogy az ezzel kapcsolatos terveket a jövőben se fogadja el, helyette javasolták, hogy a tervezett magyarországi provincia Erdéllyel vagy Horvátországgal egyesülve jöjjön létre.

A 17. század végének legfontosabb eseménye a törökök kiűzése volt. A cseh jezsuiták komoly összegekkel támogatták a törökök elleni harcokat. 1683-ban központilag meghatározott összeget fizettek, a kollégium nagyságától függően, 1685-ben a pápa utasítására az utolsó harminc évben szerezett vagyonuk harmadát adták át. Ettől kezdve nem volt meghatározva, hogy mennyit kell fizetniük. A rendelkezésünkre álló források alapján feltételezhetjük, hogy a rend feloszlásáig fizettek hadi hozzájárulást. Anyagi segítség mellett személyes szolgálatukkal is támogatták a törökök ellen harcoló katonákat. Minden évben kb. 10 cseh tábori misszionárius élt Magyarországon. Legismertebb közülük Lucas Kolich és Rudolf Brzensky. Feladatuk elsősorban a cseh, morva és sziléziai katonák lelki gondozása volt, de végeztek térítők munkát a polgári lakosság körében is. Tevékenységük máig látható nyoma Nepomuki Szent János kultusza a Kárpát-medencében.

Kulturális hatások

A cseh és a magyarországi jezsuiták közt kialakult kommunikáció nyomot hagyott a két ország kultúrájában. A hagiográfia volt az a tudományterület, ahol ez legjobban érvényesült. Nemcsak közös szentjeink tisztelete éledt fel, hanem a cseh nemzeti hagiográfiákba is bekerültek magyarországi szentek, boldogok (pl. Árpád-házi Szent Erzsébet, Johannes Antaly, Bossányi Eszter), és Magyarország szentjei közt is megjelentek jellegzetes cseh szentek (Pl. Boldog Zdik, Bořivoj, Boldog Břetislav).

Ekkor jelent meg Magyarországon Szent Cirill és Szent Metód kultusza. Első ezzel kapcsolatos emlékünkhöz Szöllösi Benedek énekeskönyvének (*Cantus Catholici, Pysně Katolické latinské y slovenské: nově y starodavně*) szlovák változatához csatolt bevezető. Később Cirillt és Metódot rendszeresen megtaláljuk a hazai hagiográfiákban. Kultuszuk egyaránt jelen volt a magyar és szláv (szlovák, rutén) anyanyelvű lakosság körében. A Cirill és Metód kultusz terjedését segítette elő a történelemszemlélet átalakulása. A 17-18. században a történetírók figyelme a Kárpát-medence történetére irányult, az ókortól saját korukig. Ebbe beletartozott a Morva Birodalom története is. Cseh és magyarországi jezsuiták (Timon Sámuel, Szklenár György, Bohuslav Balbín, Pray György) egyaránt kutatták ezt a kérdést, mert a Morva birodalom történetét mindannyian a saját történelmüknek tekintették. Bár sok kérdésben nem értettek egyet, kétségkívül kiválóan ismerték egymás kutatási eredményeit. A Cirill és Metód kultusz és a Morva Birodalom mítosza a jezsuita rend feloszlata után is megmaradt, és a mai napig a szlovák nemzettudat szerves részét képezi.

A cseh szentek közül Szent Cirill és Szent Metód mellett Nepomuki Szent János tisztelete terjedt el leginkább. A 18. század folyamán számos hídon felállították szobrát, kápolnákat, oltárokat szenteltek neki, sőt arról is tudunk, hogy malmokat ajánlottak Nepomuki Szent János oltalmába. Ő volt a hidak, vizek, vízen dolgozók védőszentje, a jó hírnév őrzője. Alakja köré népi legendák egész sora fűződött. A cseh tábori misszionáriusok éves jelentéseiből tudjuk, hogy már a 17. század végén, hivatalos szentté avatása előtt is minden évben megtartották Nepomuki Szent János ünnepét. A tábori missziók mellett a nagyobb jezsuita központokban is erősen élt Nepomuki Szent János kultusza, számos jezsuita templomban

megtaláljuk ábrázolásait. Székesfehérváron a jezsuita templomot 1751-ben az ő tiszteletére építették. Egy zenés jezsuita dráma is maradt ránk Nepomuki Szent Jánosról. 1749-ben mutatták be latin nyelven a nagyszombati gimnázium diákjai az *Innocentia Laesa Divinitus vindicata in sancto martyre, confessore et virgine Johanne Nepomuceno* címmel. Ugyanezt a darabot, ugyanebben az évben Győrben is előadták magyarul. A darab forrása Bohuslav Balbín *Bohemia Sancta* és *Epitome rerum bohemicarum* című könyvei, valamint Václav Hájek z Libočan krónikája voltak.

Disszertációmban nem dolgoztam fel minden témát a cseh és magyarországi jezsuita összefüggésrendszerrel kapcsolatban. 17-18. századi kulturális örökségünkben sokhelyütt fellelhetők az interakció nyomai, ezeknek kutatása még igen sok újdonságot tartogat.

4. A témában végzett publikációs tevékenység

Az olmüzi jezsuiták magyarországi kapcsolatai 1566-1773 In: *A magyar jezsuiták küldetése a kezdetektől napjainkig* (szerk. Szilágyi Csaba) Piliscsaba, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Kar, 2006. 513-519.

Pázmány Miklós és Olomouc. Magyar Sion, (új folyam 2.) 2007. I. évfolyam 2. szám

Gelasius Dobner történetírói munkásságának magyar vonatkozásai (Előadás *A piarista rend története Magyarországon* című konferenciára. Elhangzott: 2007. november 5-én, tanulmánykötetben való megjelentetése folyamatban)

A Morvaországban élő magyarországi nemesi családok szerepe a fehérhegyi csata utáni katolikus megújulásban In: *Egyén és nemzet Európa történetében* (szerk. Strausz Péter-Zachar Péter Krisztián) Budapest, Heraldika kiadó, 2009. 11-30.

Knihy M. Pázmánye v Olomoucké knihovně konferencia-előadás: elhangzott Olomoucban, 2008. november 5-én a *Problematika historických fondů v českých knihovnách* (A cseh könyvtárak régi

nyomtatványaival kapcsolatos kérdések) című konferencián, tanulmánykötetben való megjelentetése folyamatban.

Forgách Eszter életrajza Bohuslav Balbín Bohemia Sancta című könyvében (megjelenése a Magyar Sion (Új folyam 2.) 2009/1. számában várható)